

6. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / НАН України. Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; уклад. Д. Гринчишин, М. Чікало. – Львів, 1994 – 2013. – Вип. 1–15.

7. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: У двох т. – К.: «Наукова думка», 1977 – 1978.

Ольга Ярмолюк,
студентка 4 курсу
ННІ філології та журналістики
ЖДУ імені Івана Франка.
Науковий керівник: **Г. І. Гримашевич,**
кандидат філологічних наук, доцент.

НАЗВИ ДОМОВИКА В ГОВІРЦІ С. СТРОКІВ ПОПІЛЬНЯНСЬКОГО Р-НУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛ.

У статті з позиції лінгвістики та етнолінгвістики проаналізовано назви домовика – міфологічного персонажа, духа домашнього господарства, зафіксовані в говірці с. Строків Попільнянського р-ну Житомирської обл.

Міфологічна лексика, відображаючи фрагменти міфологічної свідомості, становить одну з лексичних мікросистем мови. Її специфіка виявляється передовсім через аналіз семантики міфонімів, установлення засобів їх називання, дослідження міфолексем у функціональному аспекті. Звертання до міфологічних номінацій зумовлене широким і різнобічним зацікавленням лінгвістів, фольклористів, етнографів до міфологічного матеріалу [2, с. 1].

Незважаючи на відносно велику кількість публікацій про українську демонологію (у яких помітною є відмінність щодо наукової глибини, переконливості й довідності висновків), сьогодні ще відчутною є інформаційна недостатність, неповнота цих свідчень; даються взнаки відсутність докладного опису складу демонічних персонажів української народної культури за ареалами, зонами, як і вичерпного картографічного та словникового опрацювання цього матеріалу. Сьогодні потрібно великих зусиль і спеціальних пошуків, аби окреслити сучасну географію народних назв демонічних істот, не кажучи вже про реконструкцію давніших ареалів. Адже тривалий час у діалектних питальниках не було спеціальних розділів чи кола питань про назви демонічних істот, а тому не було зібрано матеріал тоді, коли його ще можна було зібрати значно повніше. Нерівномірність обстеження всього українського етномовного простору за програмою вивчення народної демонології й демонікону, украй скупа інформація про територію поширення цих назв породили необґрунтоване на конкретних дослідження уявлення про «багатий» демонікон однієї культурної зони і «бідний» – іншої [5, с. 9].

Проблемам джерел запозичення міфологічних назв, мотивів номінації, міжмовних відповідників, етимології міфонімів, функціонування міфологічної лексики в сучасних умовах присвячено низку праць Й. Дзензелівського,

Б. Кобилянського, А. Онищука, М. Толстого, О. Левкієвської, А. Плотникової, Л. Виноградової, О. Белової, С. Толстої, Ф. Колесси, Т. Лукінової, Р. Сердеги, Н. Хобзей. Окремі аспекти української міфопоетичної лексики висвітлено в працях І. Гулевича, І. Ігнатенко, Н. Сологуб, Н. Павлюк, Н. Тяпкіної, О. Переломової, Ю. Буйських, А. Василенко, Н. Левкович, Т. Крупеньової та ін.

Мета статті – з лінгвістичного та етнолінгвістичного погляду проаналізувати номінацію та функціонування міфологічної істоти домовика (на матеріалі говірки с. Строків Попільнянського р-ну Житомирської обл.).

Домовик – один із найбільш поширених і популярних персонажів української нижчої міфології. Його образ завжди був у центрі того важливого кола питань, пов'язаного з традиційними віруваннями українців, які розробляли такі відомі вітчизняні дослідники, як І. Нечуй-Левицький, Ф. Вовк, В. Гнатюк [1, с. 120].

Домовик – за забобонним уявленням слов'янських та інших народів – добрий або злий дух, що живе в домі; бог домівки й майна [7].

У «Східнослов'янському етнолінгвістичному збірнику» зазначено: «Домовик (дамавік, дамавик, домовик, домоуїк) – міфологічний персонаж, який проживає в будинку й мучить ночами коней. Домовик часто поєднується з ласкою та жахом» [4, с. 394]. Домовик (домовий, господар, хатник, помічник, хованець, охоронець, сусідко, покутній, пожилець, бабай, доброхот) – дух, що поселяється в новозбудованому домі разом із людьми [3, с. 160].

На позначення духа, що живе в хаті, на території України відзначено різні номени. Н. Хобзей зазначає, що в гуцульських говірках зафіксовано назву *хованець*, на території східної Лемківщини – *годованець* із семантикою 'домашній чорт', на Тербовельщині – *вихованок* [8, с. 174]. У досліджуваній говірці на позначення духа, що живе в хаті, зафіксовано назви *домо¹вий*, *домо¹вик*, рідше функціонують номени *ба¹бай*, *чорт¹ик*.

Зовнішній вигляд домовика, за традиційними уявлення українців, досить багатий. Основними зовнішніми проявами домовика були такі: 1) домовик без певного зовнішнього образу («біле та худе, таке, як смерть», «чорне та мохнате», «мішок із хлібом», просто страшний шум, плач, або інші незрозумілі звуки та дії в хаті: «щось стукотить», «щось лізе», «щось шумить», «щось давить»), 2) домовик в антропоморфному образі (старенький дід із довгим сивим волоссям і бородою, у старому одязі, що зовні міг нагадувати зовнішній вигляд самого господаря будинку, живого чи давно померлого, також маленький хлопчик у червоних штанцях, рогатій шапці, з люлькою в зубах, що іноді з'являвся у вигляді пастушка з батогом), 3) домовик у зооморфному вигляді (у вигляді кішки, собаки, ведмедя, барана та ін.; також міг бути вужем, який вилупився з курячого яйця, змією чи ласкою) [цит. за: 1, с. 125].

Щодо зовнішнього вигляду *домови¹ка* інформатори зазначають, що він може бути антропоморфного чи зооморфного вигляду: *ніхто ў нас його ни бачиў / але кажут / шо то ма¹лен¹кй чоло¹в¹ічок з боро¹дойу / а йак над¹вор¹'і / то може ву¹жом бут¹*. Іноді *домови¹ком* (*баба¹йом*) залякували неслухняних малих дітей: *йак ни будиш слухат¹ / то ба¹бай ти¹бе заби¹ре*.

За визначенням О. Левкієвської, на східнослов'янській території відомі принаймні два міфологічних типи з різним набором ознак і функцій, кожний із яких по-своєму реалізує «ідею» домашнього персонажа. У першому випадку це персонаж, що має статус господаря, без якого неможливе нормальне існування будь-якого господарства; у другому мова йде про персонажа-слугу, духа збагачування, якого спеціально купують для збагачення [цит. за: 1, с. 120-121].

У досліджуваній говірці *домовик* має статус помічника господаря у веденні всіх домашніх справ: *домо|вик йе ў|кожн|її|хат|ї / йак|шо|його|ни|ма / то|то|па|гано|дуже / хаз|аї|ство|вестис|а|ни|буде*. Побутує думка, що *домовика* потрібно задобрювати. З цією метою люди залишають на ніч їжу на столі: *бу|вайе / л|а|гайеш|спат| / і|чутно|шос|на|че|стукайе|двер|ц|атами|на|кухн|ї / то|домо|вий / треба|йому|то|д|ї|шос|на|стол|ї|оста|у|лат| / хо|ча|б|сіл|чи|ку|сочок|хл|ї|ба*.

Щодо часу, коли можна побачити *домовика*, то відомо декілька способів. В. Гнатюк зазначає: «Після страстів лазять с свічкою на горище, щоб углядіть домового. А як хто так, по-тьмах лазе щупать домового: як в шерсті пайдуть, так хазяйство буде, а як голого – так нічого в хазяйстві ні буде» [6, с. 155]. У с. Строків записано таку інформацію: *домо|ви|ка|може|по|бачит|хто|хоч|його|бачат|ўно|ч|ї / ўден|в|ін|хо|вайе|ц|а / може|ў|хат|ї|по|бачит|чи|на|гор|ї / чи|ше|де*.

У бойківських говірках Ю. Кміт зафіксував також *домовій* 'гадина, яка жие під хатою; її бояться вбивати' [цит. за: 8, с. 103]. Іноді трапляється, що жителі досліджуваного населеного пункту *домовика* бачать у зооморфному вигляді: *ни|мона|ў|би|ват|ву|ж|а|на|под|в|ір|ї| / бо|то|може|домо|вик|бут| / часто|ву|ж|ї|у|ви|нос|ат|за|ме|жу / то|то|же|ни|мона / бо|од|а|ї|еш|домо|ви|ка|су|с|ї|дам / треба|по|кинут|його|просто / в|ін|сам|п|ї|де|ї|ни|по|бачиш*.

Якщо *домовика* розізнати, то він може почати шкодити господарям: *чорт|ик|по|шутку|ва|ў*, ховаючи різні предмети, які саме в цей момент потрібні господарю: *бу|вайе|треба|н|ї|ж|ї|а|кий|с|чи|в|ї|ник / а|його|ни|ма|ї|е / де|ни|шу|ка|ї / ни|ма / то|ў|же|домо|вий|пора|д|ку|ї|е / треба|його|гарно|по|прод|ит|шоб|вер|ну|ў|ў|се / чи|при|ї|а|зат|до|но|ж|ки|сто|ла|чи|сту|ла / плат|ка|ї|ска|зат|ха|ї|ним|гу|л|а|ї|е*.

Носії досліджуваної говірки зазначають, що потрібно в господарстві тримати корову такої масті, якої *домовик* у цьому помешканні: *хто|бачи|ў|до|ма|домо|ви|ка / то|ў|н|ого|ко|рова|точно|ха|ро|ша / ї|а|кої|ї|мас|т|ї|домо|вик / то|та|кої|ї|тре|ко|рову|куп|л|ат|ха|ро|ша|буде*. Подібне знаходимо у В. Гнатюка «Який він буде шерсті, тоді такої шерсті й скону диржать» [6, с. 155].

Не можна забувати про існування *домовика* й тоді, коли господар продає помешкання. *Домовик* має лишитися з господарем, а не перейти до нових власників: *ї|ак|куп|л|а|ї|ш|хату / то|ди|ви|с|а / шоб|то|б|ї|ни|ска|зали|про|да|ї|у|хату|ї|те / шо|ў|н|ї|ї / бо|хто|зна|ї|е|шо|ў|н|ї|ї|може|бут|а|ї|ак|про|да|дуть|домо|ви|ка / то|хаз|аї|ство|може|дуже|добре|по|вестис|а|або|во|п|ше|ни|вестис|а / ї|ак|в|ін|ў|редит|буде*.

Лексема з коренем *дом-*, пов'язані з поняттям «нечиста сила», поширені в говірках білоруської (*домовік* 'домовик') та російської мов (*домведушка*,

домовид, домовидушко, домовик, домовитель, домовитушко, домовушко ‘добрий чи поганий дух, який живе в хаті; домовик’, *домовилиха* ‘донька доброго чи поганого духа, який живе в хаті’; *домових, домовица* ‘жінка доброго чи поганого духа, який живе в хаті’) [цит. за: 8, с. 103].

Отже, на прикладі лексем на позначення домовика – міфологічного персонажа, духа домашнього господарства – спостерігаємо спільність його номінації та функціонування з різними теренами українського діалектного континууму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буйських Ю. Домовик у традиційних віруваннях українців: походження образу // Етнічна історія народів Європи. – 2008. – № 26. – С. 120–127.
2. Василенко А. М. Українська міфологічна лексика в художній літературі ХІХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». – К., 2004. – 20 с.
3. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
4. Восточнославянский этнолингвистический сборник: Исследования и материалы / О. В. Белова, Е. Е. Левкиевская, А. А. Плотникова, С. М. Толстая. – М.: Индрик, 2001. – 496 с.
5. Гриценко П. До проблеми лінгвістичного опису українського демонімікону // Н. Хобзей. Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник. – Львів, 2002. – С. 3–18.
6. Знадоби до української демонології. Зібрав Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка. – Том II. – Випуск 1. – Львів, 1912. – С. 231–237.
7. Словник української мови: В 11 т. – Т. 11. [Електронний ресурс] / Словник української мови. – К., 1980. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/short>.
8. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник. – Львів, 2002. – 216 с.